

Agata NURZYŃSKA

ŚWIATY DUCHOWE
CZYLI O NIEŚMIERTELNOŚCI W WIERZENIACH RELIGIJNYCH
Konferencja „Alternatywne wizje światów duchowych.
Konceptualizacje dawne i współczesne”
KUL, Lublin, 15-16 V 2014

W dniach 15-16 maja 2014 roku odbyła się czwarta konferencja z cyklu „Oblicza alternatywnej religijności”, zorganizowana przez katedrę Teorii Religii i Alternatywnych Ruchów Religijnych Instytutu Kulturoznawstwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W tym roku obrady toczyły się wokół tematu „Alternatywne wizje światów duchowych. Konceptualizacje dawne i współczesne”, a ich celem było przedstawienie doktryn wielkich religii w aspekcie ich światów duchowych oraz skonfrontowanie tych doktryn z przekazem wybranych alternatywnych ruchów religijnych. Przedstawiono zatem obrazy światów nadprzyrodzonych w różnych religiach i zinterpretowano je, zwracając uwagę przede wszystkim na rolę, jaką pełnią one w kulturze. Konferencja trwała dwa dni i odbywała się w sześciu tematycznych grupach panelowych, co pozwoliło na zachowanie jej spójnej struktury. Każdą sesję wieńczyła dyskusja, która niejednokrotnie kontynuowana była w kularach.

Konferencję krótkim przemówieniem otworzyła dyrektor Instytutu Kulturoznawstwa KUL prof. Wanda Bajor, która tematowi nieśmiertelności i życia po śmierci poświęciła swoją rozprawę habilitacyjną *Benedicti Hesse Quaestiones disputatae super tres libros «De anima» Aristotelis*

(*Libri II et III*). *Editio critica et inquisitio historico-philosophica*¹. Następnie głos zabrał ks. prof. Marcin Tkaczyk, dziekan Wydziału Filozofii.

Pierwsza sesja, prowadzona przez prof. Roberta Ptaszka z KUL, zatytułowana została „Chrześcijańska wizja życia po śmierci i świata duchowego”. Jako pierwszy głos zabrał ks. prof. Piotr Moskal z KUL, prezentując referat „Śmierć i życie wieczne w nauczaniu Kościoła katolickiego i w filozofii tomistycznej”. Prelegent przedstawił biomedyczne rozumienie śmierci, podkreślając jej nieuchronność i wpisanie w los człowieka. W tym kontekście przywołał też nauczanie Jana Pawła II na temat śmierci. Następnie skonfrontował pojęcie śmierci biologicznej z jej teologicznym rozumieniem, którego przedłużeniem jest nauczanie o życiu wiecznym, i przedstawił filozoficzną interpretację katolickiej eschatologii: powołaniem człowieka jest działanie skierowane na konkretny cel, na ostateczne złączenie z Absolutem, ostatecznym dobrem, którym jest Bóg. W ostatniej części wystąpienia prelegent poruszył zagadnienia dotyczące nieśmiertelności duszy ludzkiej. Dusza, konstitu-

¹ Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.

tywny element bytu ludzkiego, odpowiadająca jest między innymi za realizację aktów intelektualnych i dąży do życia w komunii z Bogiem.

Ks. prof. Krzysztof Grzesiak z KUL przedstawił wykład zatytułowany „Aniołowie – demony – dusze zmarłych. Świat duchowy w doktrynie głównych gałęzi chrześcijaństwa”. Swoje wystąpienie podzielił na kilka części, a w każdej z nich krótko scharakteryzował poglądy dotyczące świata duchowego w różnych odłamach chrześcijaństwa. Najpierw przedstawił poglądy dotyczące wiary w anioły oraz kultu świętych, zaznaczając przy tym, że w przeciwieństwie do kultu świętych istnienie i działanie aniołów jest stałym elementem wiary zarówno w katolicyzmie, jak i prawosławiu czy protestantyzmie. Podkreślił jednak, że w poreformacyjnym chrześcijaństwie do kultu aniołów podchodzono bardzo ostrożnie, dbając o to, by wierni nie oddawali im chwały ani się do nich nie modlili. W drugiej części wystąpienia prelegent przedstawił kontrowersje wokół pojęcia dusz zmarłych. Opisał też różnorakie obrazy życia po śmierci, wskazując, które wyznania wykorzystują pojęcie czyśćca, a w których zostało ono całkowicie odrzucone. W podsumowaniu podkreślił, że niezależnie od kontrowersji między poszczególnymi nurtami chrześcijaństwa wszystkie one mówią o tym, że świat duchowy został stworzony przez Boga, że istnieją zarówno dobre, jak i złe duchy, a wszyscy po śmierci staną przed sądem ostatecznym.

Obrady drugiej grupy panelowej, które odbywały się wokół tematu „Wizje zaświatów w religiach niechrześcijańskich”, rozpoczęła dr Ewa Zając z KUL, wygłaszając referat zatytułowany „Sitra achra („druga strona”) – zło w ujęciu kabalistycznym”. Prelegentka przedstawiła judaistyczny namysł nad istotą zła, jego źródłem i celem. W judaizmie zło uznawane jest za element Boskiego dzieła stworzenia. Pytanie, jak możliwe jest, że od Boga pochodzi zarówno

dobro, jak i zło, zapoczątkowało na gruncie tej religii interesującą dyskusję, która stała się udziałem nie tylko teologów i filozofów, ale przede wszystkim kabalistów, którzy chcąc zachować monoteistyczną zasadę jedności, starali się w rozmaity sposób rozwiązać problem zła i jego pochodzenia. W swoim wystąpieniu prelegentka przytoczyła również kilka fragmentów judaistycznych tekstów mistycznych.

Następnie głos zabrał ks. dr Grzegorz Baran z KUL, podejmując temat: „«Biblijny Hades» – hebrajskie zaświaty opisane językiem greckim w świetle Mądrości Syracha”. Prelegent przedstawił najpierw genezę Księgi Syracha oraz jej główne wątki, przede wszystkim myśl, że każdy człowiek, jako stworzony z ziemi i prochu, powinien myśleć o śmierci – kresie swojego życia. Ksiądz Baran przytoczył opisy życia po śmierci obecne w Księdze Syracha i poddał analizie samą nazwę „szeol”. Na koniec podkreślił przesłanie Księgi Syracha dotyczące śmierci i życia wiecznego: ci, którzy boją się Pana, mogą spodziewać się nagrody, a droga grzeszników, choćby była bardzo prosta i gładka, zawsze prowadzi ku przepaści.

Kolejnym mówcą był o. dr Krzysztof Modras z KUL. Wygłosił on referat „Nocna podróż i wniebowstąpienie Proroka islamu”. Prelegent wyjaśnił, czym jest miraj, czyli nocna podróż Mahometa, i scharakteryzował jej główne etapy oraz kontekst historyczny. Podróż ta miała się odbyć w czasie, gdy Mahomet przeżywał trudny okres w swym życiu, część wiernych zaczynała bowiem wątpić w autentyczność jego przesłania. Omawiając główne etapy nocnej podróży Proroka islamu i jego poszczególne przystanki na drodze do boskiego tronu, prelegent przytaczał fragmenty Koranu. Ilustrował przy tym swoją wypowiedź arabskimi miniaturami. W podsumowaniu, ojciec Modras wskazał, że podróż Mahometa można interpretować tak w sensie fizycznym, jak i duchowym,

a przywołując pisma komentatorów Koranu, między innymi At-Tabariego, dodał, że można ją również rozumieć jako odbyta w innej czasoprzestrzeni. Prelegent wskazał też na problemy, jakie napotyka interpretacja tego opisu oraz na liczne źródła w tradycji i religiach przedmuzułmańskich (przede wszystkim w zaratusztrianizmie), w których pojawiają się podobne opisy.

Jako ostatnia głos w tej grupie panelowej zabrała mgr Natalia Stala z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, wygłaszając referat „Buddyjska wizja życia po śmierci”. Prelegentka podkreśliła, że buddyjska koncepcja życia po śmierci dotyczy nie tyle reinkarnacji, ile kontynuacji, nieustannej wędrówki ku przebudzeniu; wymieniła przy tym trzydzieści jeden sfer egzystencji, w których według buddyzmu można się odrodzić, a następnie wyodrębniła spośród nich trzy główne. Od ludzkich uczynków zależy to, czy dusza odrodzi się jako zwierzę, jako jeden z asurów, czy jako jeden z zadowolonych bogów – utrzymuje buddyzm. W zakończeniu prelegentka podkreśliła, że z perspektywy buddyzmu nic nie jest trwałe i przeminą nawet bogowie, a pogląd ten rodzi pewne kontrowersje we współczesnych odmianach tej religii. Problem ten stał się przedmiotem żywej dyskusji, która miała miejsce po tym wystąpieniu.

Trzecią sesję panelową, zatytułowaną „Alternatywne wizje zaświatów”, rozpoczęła referat „Czym jest wizja świata duchowego?” wygłoszony przez mgr. Grzegorza Wiończyka z Uniwersytetu Śląskiego. Prelegent skupił się na rekonstrukcji obecnych w kulturze obrazów świata duchowego oraz Boga i przedstawiał poglądy na ten temat głoszone w ciągu wieków przez różnych filozofów i teologów. Zwrócił także uwagę na problem języka w mówieniu o granicy światów: inaczej wypowiada się na ten temat po prostu wierzący człowiek, a inaczej mistyk.

Kolejny referat, zatytułowany „Latawce, zmary, rusałki – gdy nieznane było

imię Boga”, wygłosiła mgr Emilia A. Kaniuk z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Prelegentka przedstawiła tło historyczne swojego wystąpienia i sens pojęcia demonologii, a następnie charakteryzowała istoty nadprzyrodzone, w które wierzyły plemiona pogańskie zamieszkujące w przeszłości tereny współczesnej Polski. Okazuje się, że Słowianie nie utożsamiali demona wyłącznie ze złem, a taka interpretacja tej postaci pojawiła się wraz z chrystianizacją zamieszkiwanych przez nich terenów. Referentka omówiła między innymi wierzenia w nimfy, latawce, południce, rusałki, topielice, czarownice, wampiry, zmary, biesy i strzygi.

Mgr Łukasz Kosiński z UMCS zaprezentował referat „Wizja Adamnana – obraz zaświatów w kościele iroszkockim”. Po zapoznaniu słuchaczy z postacią Adamnana, jego biografią i działalnością, prelegent szczegółowo scharakteryzował kręgi zaświatów tworzące ów obraz, skupiając się przede wszystkim na wizji nieba i piekła w Kościele iroszkockim.

Mgr Damian Dorocki z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika podjął w swoim wystąpieniu temat „Adwentyzm o życiu pozagrobowym i nieśmiertelności człowieka”. Wychodząc od antropologii biblijnej oraz innych źródeł ujmowania natury ludzkiej, prelegent przywołał klasyczny pogląd chrześcijaństwa na temat życia pozagrobowego, zaznaczając jednak, że sama Biblia nie odnosi się do kwestii zaświatów. Na tym tle przedstawił adwentystyczną myśl na temat nieśmiertelności, charakteryzując – w oparciu o poglądy George’a Storrsa i wspólnoty Christian Connexion – przede wszystkim źródła millenaryzmu, który był początkiem adwentyzmu. Wykorzystując ilustracje, prelegent ukazał wizję życia po śmierci w doktrynie adwentystów.

W referacie „Teozofia i transcendentja: wizje duchowości w projekcie uniwersalnej religii na przełomie XIX i XX wieku” mgr Karolina M. Kotkowska

z Uniwersytetu Jagiellońskiego omówiła pojęcie teozofii, wyróżniając cztery okresy teozofii chrześcijańskiej i charakteryzując powstanie, rozwój i działalność Towarzystwa Teozoficznego tak w Polsce, jak i na świecie. Prezentacji tej towarzyszył opis świata duchowego według teozofii, przede wszystkim siedmioelementowej struktury bytowej człowieka oraz aktywności duszy po śmierci.

Ks. dr Józef Kożuchowski z Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu zaprezentował z kolei referat „Czy nieśmiertelność duszy to pogląd niechrześcijański? Stanowisko Józefa Piepera”, w którym szeroko odniósł się możliwości interpretacji myśli tego filozofa.

W drugim dniu obrad również odbyły się trzy sesje. Pierwszą z nich, zatytułowaną „Metody badania światów duchowych”, rozpoczął dr Zbigniew Pańpuch z KUL referatem „Metoda metafizyki realistycznej i jej ograniczenia w odkrywaniu świata bytów duchowych”. Charakteryzując istotę metafizyki realistycznej, prelegent podkreślił, że jej przedmiotem jest przedmiot realnie istniejący, a zatem identyfikuje ona byty ludzkie jako duchowo-cielesne, wspominając też o istnieniu bytów intelektualnych i niecielesnych.

Dr Marek Piwowarczyk z KUL zaprezentował referat „Istnienie i struktura bytowa aniołów w filozofii Tomasza z Akwinu”, w którym przytoczył trzy kanoniczne argumenty św. Tomasza na rzecz istnienia aniołów (argument z Objawienia oraz argumenty: astronomiczny i filozoficzny). Następnie prelegent scharakteryzował strukturę bytową i status ontyczny aniołów w interpretacji Tomasza z Akwinu, zwracając uwagę na takie ich cechy, jak przygodność, niezniszczalność, zmienność, bezcielesność.

W referacie „Duchowy kosmos zachodniego ezoteryzmu jako źródło wiedzy ezoterycznej” ks. dr Andrzej Wańka z Uniwersytetu Szczecińskiego podkreślił, że zachodni ezoteryzm, w którym dominu-

je nurt gnostycki, postuluje istnienie istot pośrednich między światem materialnym a duchowym i utrzymuje, że obok istot pośrednich życzliwych człowiekowi istnieją także byty nieprzychylne, a wszystkie te istoty są ze sobą w pewien sposób powiązane. Według zwolenników ezoteryzmu świat składa się z trzech kosmosów: mikrokosmosu, makrokosmosu i mezokosmosu, a ich poznanie możliwe jest dzięki metodzie aktywnej wyobraźni. To wystąpienie również wywołało burzliwą dyskusję.

Drugą sesję panelową, zatytułowaną „Opisy i interpretacje światów duchowych”, referatem „Świat istot duchowych w języku. Propozycja modelu analizy i opisu” otworzyła prof. Viara Maldijeva z UMK, która zaznaczyła, że opracowanie podjętego przez nią tematu wymaga uwzględnienia zarówno ram językowych, jak i pozajęzykowych oraz podziału źródeł na empiryczne (mistograficzne i mistagogiczne) oraz analityczno-systematyzujące (dogmatyczne i mistologiczne). W oparciu o te ustalenia metodologiczne prelegentka zaprezentowała metodę definicji kognitywnej, pozwalającą na rekonstrukcję tekstów, i wymieniła cztery cechy tej metody.

Kolejny referat, zatytułowany „Spirytystyczna interpretacja NDE (doświadczeń bliskich śmierci)”, wygłosiła dr Jadwiga Zięba reprezentująca Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy. Prelegentka wymieniła i krótko scharakteryzowała nowe formy spirytyzmu, do których należą wspomniane w tytule referatu doświadczenia bliskie śmierci (ang. near-death experiences – NDE), wyjaśniła, na czym polega paradygmat Raymonda Moody’ego, i po opisaniu zjawisk i odczuć towarzyszących śmierci wymieniła pięć tez spirytystycznych opracowanych przez ks. Seraphima Rose’a na podstawie prac Raymonda Moody’ego i Elisabeth Kübler-Ross, a także innych osób zajmujących się badaniem NDE.

W referacie „Czy istnieje «uniwersalny świat duchowy»? Doświadczenia pa-

cientów w NDE według Pima van Lommela” mgr Franciszek Szpinda z KUL krótko przedstawił życiorys kardiologa Pima van Lommela, następnie wyjaśnił istotę doświadczeń bliskich śmierci w kontekście definicji śmierci klinicznej i wymienionych wcześniej przez doktor Ziębę zjawisk towarzyszących śmierci.

Trzecia sesja panelowa w tym dniu zatytułowana była „Światy duchowe w kulturze”, a pierwszy referat, „Noc – kraina demonów? Kulturowe ujęcia, symbolika, waloryzacje”, wygłosiła prof. Bogumiła Truchlińska z UMCS. Prelegentka zwróciła uwagę, że w dzisiejszych czasach życie i działalność ludzka przenoszone są często na porę nocy. Omówiła pojęcie nocy w jego funkcjonowaniu w kulturze europejskiej oraz mitologii: tak w starożytności, jak i w mitologii słowiańskiej noc jawi się jako czas panowania bytów tajemnych i złych mocy, dzień i słońce mają natomiast moc oczyszczającą. Dopiero współcześnie przeniesiono życie kulturalne na porę nocną, jako tę, która pełna jest tajemnic, a jednocześnie w obecnych czasach staje się areną walki dobra ze złem. Wprowadzenie życia nocnego pozwala na swoiste odczarowanie i zerwanie z mitem nocy będącej siedliskiem zła.

O. dr Marek Nowak z Uniwersytetu Warszawskiego w referacie „Mesjanizm narodowy i reinkarnacja. Rzecz o Wincentym Lutosławskim” przedstawił system filozoficzny Lutosławskiego, inspirowany platońskim spirytualizmem. Prelegent podkreślił, że na osobowość Lutosławskiego miały wpływ doświadczenia wewnętrzne, które przeżył podczas lektury *Uczty* Platona, a także jego późniejsze doświadczenia mistyczne oraz choroba nerwowa (depresja). W swoich poglądach Lutosławski wielokrotnie podkreślał, że Polska jest przewodnikiem narodów.

Mgr Agata Nurzyńska z UMCS zaprezentowała referat zatytułowany „Dżiny

w tradycji i kulturze islamu”. Prelegentka omówiła, czym są istoty nadprzyrodzone dla muzułmanów i jakie miejsce zajmują w ich życiu, następnie przedstawiła obraz dżinów w tradycji islamu i przywołując liczne fragmenty Koranu, wskazała cechy charakterystyczne tych istot. Przedstawiła też tło historyczne *Księgi tysiąca i jednej nocy*, która może być wykorzystywana jako źródło ukazujące wizerunki istot nadprzyrodzonych w kulturze islamu. Na przykładzie kilku opowiadań z wyżej wymienionego dzieła prelegentka opisała funkcje pełnione przez dżiny w życiu ludzi oraz miejsce, jakie zajmują one w kulturze.

Ostatnim prelegentem był dr Dariusz Hryciuk reprezentujący Centrum Przeciwdziałania Psychomanipulacji w Lublinie, a jego referat nosił tytuł „Efektywność opinotwórcza wybranych produkcji filmowych w kwestii życia pozagrobowego”. Prelegent skupił się na analizie wybranych produkcji filmowych w oparciu o ankiety wypełnione przez widzów kilku filmów z gatunku horrorów. Na podstawie swoich badań określił, jakie jest oddziaływanie tych filmów na młodzież w wieku 16-21 lat. Badania pokazały, że wywierają one zdecydowanie negatywny wpływ na światopogląd młodzieży. Zaburzają jej postrzeganie świata i zdolność do odczuwania właściwych emocji. Oglądający horrory wykazują reakcje nieadekwatne do zaistniałych sytuacji, na przykład śmieją się, oglądając na ekranie śmierć.

Po ostatnim wystąpieniu miała miejsce dyskusja, podczas której prof. Robert Ptaszek podsumował i zakończył konferencję. Warto podkreślić, że cykl sesji „Oblicza alternatywnej religijności” cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem i regularnie gromadzi najważniejszych badaczy alternatywnych ruchów religijnych. Wskazuje to na bardzo duże zainteresowanie tym tematem, a także samym problemem istnienia tego rodzaju grup na świecie.